

Andrij Kharuk*, Daryna Kharuk**

OPÓR I KOLABORACJA W WOJNIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ (NA PRZYKŁADZIE OBWODU CHARKOWSKIEGO W 2022 ROKU)

Streszczenie

Prezentowany artykuł ma na celu ukazanie specyfiki rosyjskiej okupacji niektórych rejonów obwodu charkowskiego w 2022 roku (od momentu rosyjskiej inwazji, która rozpoczęła się 24 lutego, do wyzwolenia tych terenów we wrześniu 2022 roku). Poprzez analizę publikacji w środkach masowego przekazu oraz mediach społecznościowych zbadano cechy kolaboracji i oporu na wspomnianych obszarach. Wykazano, że mimo zaangażowania lokalnych kolaborantów, rosyjscy okupanci nie powierzali im kluczowych stanowisk w administracji okupacyjnej. Opór ludności lokalnej przybierał różne formy – od działań cywilnego sprzeciwu, rozpowszechniania materiałów agitacyjnych, aż po tworzenie oddziałów partyzanckich. Badanie tej problematyki przyczynia się do pełniejszego i bardziej kompleksowego przedstawienia przebiegu rosyjsko-ukraińskiej wojny we wszystkich jej aspektach.

Słowa kluczowe: rosyjsko-ukraińska wojna, rok 2022, okupacja, kolaboracja, opór

Wstęp

Rosyjska agresja przeciwko Ukrainie, która rozpoczęła się jeszcze w 2014 roku, z niezwykłą ostrością postawiła kwestię losu okupowanych terenów. W tym okresie Federacji Rosyjskiej udało się okupować Krym, a także częściowo obwody doniecki i ługański. W wyniku inwazji na szeroką skalę od 24 lutego 2022 roku Rosjanie okupowali znacznie większe obszary, z których część nadal pozostaje pod ich kontrolą,

* Narodowa Akademia Wojsk Lądowych im. hetmana Petra Sahajdacznego we Lwowie; e-mail: andrij.kharuk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3459-1657.

** Uniwersytet Opolski, e-mail: daryna.kharuk@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8361-0880.

a część została wyzwolona. Nie możemy jednak zapominać, że okupowane terytoria to nie tylko miejscowości, zakłady przemysłowe i elementy infrastruktury, ale także ludność, która doświadcza poważnych represji, stawia opór, a niekiedy decyduje się na kolaborację z okupantami. Badanie tej problematyki stanowi nie tylko zagadnienie naukowe, ale ma również istotne znaczenie praktyczne.

Badanie problematyki „nowej” rosyjskiej okupacji (która rozpoczęła się w 2022 roku) stanowi przedmiot zainteresowania wielu ukraińskich naukowców. Jednak analiza ich publikacji wskazuje na pewne ograniczenia zarówno pod względem terytorialnym, jak i metodologicznym. W aspekcie terytorialnym badania te koncentrują się głównie na północnych obwodach Ukrainy (czernihowskim, kijowskim, sumskim), natomiast w aspekcie metodologicznym sprowadzają się przede wszystkim do zapisu historii mówionej¹. Jedyną pracą poświęconą okresowi okupacji wybranych rejonów obwodu charkowskiego jest artykuł Natalii Oleszko². Skupia się ona jednak na oporze wobec okupantów, nie analizując zjawiska kolaboracji. Nasze badanie koncentruje się na obwodzie charkowskim i opiera się na szerszym zakresie źródeł – głównie materiałach prasowych oraz treściach publikowanych w mediach społecznościowych. Podejmujemy próbę analizy zarówno oporu wobec okupacji, jak i przypadków kolaboracji, a także strat spowodowanych rosyjską okupacją.

Okupacja Charkowa i obwodu charkowskiego była jednym z głównych celów Rosjan. Całkowita jej realizacja nie powiodła się – przeszkodziły w tym działania Sił Obrony Ukrainy³. Sukcesy osiągnięte

¹ Zob.: О. Воробей, «Запам'ятай: ні росіяни, ні білоруси – нерукопожатні»: Свідчення про окупацію с. Юр'ївка на Чернігівщині (інтерв'ю записала і підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 3; idem, «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне повсякдення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 5; К. Литвин, «...цеглинка – то вже будується храм»: Досвід виживання жителів с. Лукашівка під час російської окупації (інтерв'ю записала та підготувала до друку К. Литвин), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 6; А. Панкова, «Невже ви не батьки?! Невже ви не сини?! Чи в вас дітей нема?!»: Повсякдення і трагізм окупації с. Золотинка на Чернігівщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку А. Панкова), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 6.

² Н. Олешко, *Український рух опору на Харківщині у повномасштабній російсько-українській війні 2022 року*, „Актуальні питання у сучасній науці”, 2023, Ч. 6.

³ Siły Obrony to zbiorcza nazwa wszystkich formacji wojskowych i organów, które chronią suwerenność Ukrainy: Siły Zbrojne, Gwardia Narodowa, Państwowa Służba Graniczna, Policja Narodowa. Art. 17 *Ustawy Ukrainy o zasadach sprzeciwu narodowego*, Верховна Рада України <https://zakon.rada.gov.ua> (20.10.2024).

przez okupantów w pierwszych dniach inwazji zostały szybko zneutralizowane. Przykładowo, miasto Czuhujiw, zajęte 25 lutego 2022 roku, zostało wyzwolone już 6 marca. W trakcie kontrofensywy w pierwszej połowie maja 2022 roku ukraińskie siły wyzwoliły szereg miejscowości na północny wschód od Charkowa⁴. Do początku września 2022 roku linia frontu w obwodzie charkowskim przebiegała mniej więcej od miejscowości Udy do Ternowoji, tworząc łuk w kierunku południowo-wschodnim (w pewnej odległości od granicy państwowej Ukrainy), a następnie schodząc niemal dokładnie na południe aż do Iziumu i granicy z obwodem donieckim (z występem na poziomie Kupiańsk)⁵. W ramach Słobożańskiej Operacji Ofensywnej, rozpoczętej 5 września, już do 12 września ukraińskie wojska wyzwoliły całą okupowaną część obwodu charkowskiego na zachód od rzeki Oskoł. Ponadto zdobyto kilka przyczółków na wschodnim brzegu tej rzeki, co sprzyjało dalszemu skutecznemu prowadzeniu działań ofensywnych. Wyzwolone zostały miasta Bałaklija, Kupiańsk, Izium, Wowczańsk oraz szereg innych miejscowości⁶. W ten sposób rosyjska okupacja znacznej części obwodu charkowskiego trwała około pół roku.

Władze okupacyjne i kolaboranci

Charków był jednym z głównych celów rosyjskiej inwazji. Rosjanom nie udało się zdobyć miasta, ale wiosną 2022 roku zajęli oni część północnych i wschodnich rejonów obwodu charkowskiego, co zapoczątkowało problem relacji między miejscową ludnością a władzami okupacyjnymi.

Pod koniec wiosny i latem 2022 roku Rosjanie podjęli aktywne działania na rzecz stworzenia systemu administracji okupacyjnej obwodu charkowskiego. Siedzibą tej administracji był Kupiańsk – drugie co do wielkości miasto obwodu. Na szefa tymczasowej administracji okupanci mianowali Witalija Ganczewa, byłego zastępcę szefa rejonowego wydziału spraw wewnętrznych w Dergaczach. W 2014 roku złamał on przysięgę lojalności wobec narodu ukraińskiego i uciekł na czasowo okupowane terytorium obwodu ługańskiego, gdzie służył w „Milicji Ludowej ŁRL”. Wiosną 2022 roku wielokrotnie pojawiał się w rosyj-

⁴ А. Харук А. *Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 5, С. 28–31.

⁵ *Idem*. *Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.)*. „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 1, С. 8.

⁶ *Ibidem*, С. 13.

skich programach propagandowych poświęconych życiu miasteczek Kozacza Łopań i Łypci, gdzie przedstawiany był jako „szef tymczasowej administracji wyzwolonych terytoriów obwodu charkowskiego”⁷. W czerwcu 2022 roku został mianowany szefem „administracji wojskowo-cywilnej obwodu charkowskiego”⁸. Zastępcą Ganczewa został Wołodymyr Demczenko, którego biografia jest bardzo podobna: w przeszłości był ukraińskim policjantem, wiosną 2014 roku był działaczem prorosyjskim, jednym z tych, którzy próbowali stworzyć „Charkowską Republikę Ludową”. Został zatrzymany, ale w wyniku wymiany jeńców przedostał się do okupowanego Doniecka, gdzie został zastępcą szefa uzbrojenia „Milicji Ludowej DRL”⁹. Pod koniec kwietnia 2022 roku okupanci mianowali na szefa administracji okupacyjnej miasta Izium Władysława Sokołowa, w przeszłości także funkcjonariusza policji i szefa ochrony jednego z banków¹⁰.

Na wszystkie stanowiska brakowało jednak kolaborantów. Dlatego na szefów niektórych organów administracji okupacyjnej wyznaczono obywateli Rosji, a nawet Białorusi. Przykładowo w Bałakliji, po wyjeździe do Rosji legalnie wybranego przewodniczącego rady miejskiej Iwana Stołbowoja, nie było chętnych do współpracy z okupantem. Dlatego szefem administracji okupacyjnej miasta został mianowany obywatel Federacji Rosyjskiej Jurij Szewczenko, a w sąsiednim miasteczku Boro-wa takim przywódcą został obywatel Białorusi Andriej Siemaszko (były wiceprzewodniczący komitetu wykonawczego miasta Baranowicze)¹¹.

Jednocześnie nie należy zapominać, że cała działalność szefów lokalnych administracji okupacyjnych – niezależnie od tego, czy byli to miejscowi kolaboranci, czy Rosjanie – odbywała się pod ścisłym nadzorem rosyjskich komendantów wojskowych. Nie znalazło się również godnego zaufania kolaboranta na kluczowe z punktu widzenia alokacji środków stanowisko „Prezesa Rady Ministrów i zastępcy szefa Administracji Wojskowo-Cywilnej Obwodu Charkowskiego”. Na to stanowisko powołano Rosjanina, mającego ponadto kryminalną przeszłość. 19 sierpnia 2022 roku „Prezesem Rady Ministrów i zastępcą szefa Ad-

⁷ О. Павленко, *Гауляйтери Харківської області: хто і як зрадив Україну*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 1.06.2022 (16.10.2024).

⁸ *Засідання колаборантів в Куп'янську: стали відомі учасники заходу*, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 8.06.2022 (19.10.2024).

⁹ *Сепаратист став заступником гауляйтера окупованої Харківщини*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 10.06.2022 (16.10.2024).

¹⁰ *Окупанти призначили колишнього міліціонера головним в Ізюмі*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 25.04.2022 (16.10.2024).

¹¹ О. Павленко, *Нові гауляйтери Харківської області. Як змінюється влада на окупованих територіях*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 8.07.2022 (16.10.2024).

ministracji Wojskowo-Cywilnej Obwodu Charkowskiego” mianowano Andrieja Aleksejenkę. Od października 2021 roku pełnił funkcję burmistrza Krasnodaru (na Kubaniu), a już w grudniu tego samego roku został zatrzymany pod zarzutem przyjęcia szczególnie cennej łapówki. Ostatecznie sprawę odroczone, a Aleksejenko został wysłany „w celu przywrócenia porządku” na okupowanych terytoriach¹². Charakterystyczne jest, że w „Radzie Ministrów Obwodu Charkowskiego” mianowany został tylko Aleksejenko – pozostałych stanowisk nie zdążono obsadzić ze względu na rozpoczęcie ukraińskiej ofensywy we wrześniu 2022 roku. Po wyzwoleniu obwodu charkowskiego Aleksejenko został przemieszczony w inny okupowany region – 25 listopada 2022 roku mianowano go „prezesem rządu” okupowanej części obwodu chersońskiego.

Władze rosyjskie starały się jak najszybciej i skutecznie przejąć kontrolę na okupowanych terytoriach. W czasie okupacji, która dla niektórych rejonów obwodu charkowskiego trwała nawet do sześciu miesięcy, udało się tym władzom zorganizować wywóz produktów rolnych na terytorium Rosji, a także do czasowo okupowanych obwodów ługańskiego i donieckiego. W. Ganczew z tego powodu mówił: „Naszym zadaniem było po prostu pomóc ludziom sprzedać zboże. Rząd rosyjski bardzo szybko nam pomógł. Charkowskie zboże od razu trafiło do sprzedaży”¹³. Wyrażając tę tezę, Ganczew nie wspominał, że produkty rolne były beczelnie kradzione z elewatorów zbożowych. W tym celu w tymczasowo okupowanej części obwodu charkowskiego wróg utworzył „Przedsiębiorstwo Państwowe Zasoby Żywnościowe”, które podporządkowało się strukturze kierowanej przez Ganczewa. Przedsiębiorstwo powstało na bazie spółki „Kupiański Zakład Chlebowy”, której właściciele nie współpracowali z okupantem. Jeden z pracowników został mianowany dyrektorem i rozpoczęto eksport produktów do Federacji Rosyjskiej¹⁴.

W szkołach wydawano świadectwa matury rosyjskiego wzoru, ukraińskie programy nauczania zastąpiono rosyjskimi, a do bibliotek wprowadzono rosyjskie książki zamiast skonfiskowanych książek ukraińskich. Część nauczycieli rozpoczęła kolaborację z okupantami. Śledztwo w sprawie tych kolaborantów w niektórych przypadkach trwa do dziś. Na przykład w końcu

¹² Е. Резникова, *Кто руководит оккупированными территориями Украины*, Проект, <https://www.proekt.media>, 29.09.2022 (16.10.2024).

¹³ П. Новик, *Як харківські колаборанти зафілюмували свою брехню та показали нових посіпак*, Медіаграмотність у регіонах України, <https://milukraine.net>, 19.06.2023 (22.11.2024).

¹⁴ *Вкрадене українське зерно: фірми, схеми та механізм санкцій*, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 18.04.2023 (22.11.2024).

stycznia 2025 roku postawiono zarzuty 32-letniej kobiecie, która podczas okupacji wsi Nowojehorowka (rejon kupiański) kierowała miejscowym liceum i wdrażała tam rosyjskie standardy edukacyjne¹⁵. Dużego rozgłosu nabrała informacja podana 10 września 2022 roku przez deputata parlamentu ukraińskiego Oleksija Honczarenkę o rzekomym zatrzymaniu w wyzwolonym Kupiańsku grupy nauczycieli szkolnych przysłanych z Rosji do pracy na terenach okupowanych¹⁶. Jednak już wkrótce Prokuratura Generalna Ukrainy poinformowała, że na terenach wyzwolonych obwodu charkowskiego nie zatrzymano żadnego nauczyciela z Rosji¹⁷. Na okupowanych terenach zaczął działać rosyjski operator telefonii komórkowej, a w wielu miastach, zwłaszcza w Kupiańsku i Wowczańsku, otwarto punkty odbioru rosyjskich paszportów¹⁸.

Ideowym wsparciem kolaboracji często stawały się osoby duchowne Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej (Patriarchatu Moskiewskiego). Zdarzały się przypadki publicznego demonstrowania wsparcia okupantów. Archiprezbiter Aleksandr Swirydow podczas okupacji rejonu iziumskiego poprowadził procesję cerkiewną, w trakcie której poświęcił żołnierzy rosyjskich i ich sprzęt. Rozkazał również sfilmować procesję i wyemitować ją w rosyjskich mediach. Podczas deokupacji archiprezbiter ten wraz z rodziną uciekł do Rosji. Tam został proboszczem prawosławnej parafii pod Moskwą¹⁹. Taka postawa osób duchownych doprowadziła do postępowań karnych wobec niektórych z nich. Na przykład proboszczowi ze wsi Goptowka (w okolicach miasta Dergacze) postawiono zarzut na podstawie cz. 2. art. 436-2 *Kodeksu karnego Ukrainy* (produkcja materiałów, które uzasadniają agresję Rosji na Ukrainę). Proboszcza oskarżono o wytwarzanie nagrań filmowych z własnymi przemówieniami, w których usprawiedliwiał zbrojną agresję Rosji na Ukrainę, gloryfikował armię rosyjską i błogosławił ją²⁰.

¹⁵ В. Шурмакевич, *Під час окупації впроваджувала освітні стандарти РФ: на Харківщині оголосили підозру вчительці ліцею*, Українська правда, <https://life.pravda.com.ua>, 29.01.2025 (1.02.2025).

¹⁶ *Що відомо про російських вчителів, яких нібито затримали на Харківщині?* BBC News Україна, <https://www.bbc.com>, 13.09.2022 (1.02.2025).

¹⁷ *Російських вчителів не затримували на деокупованих територіях Харківщини – Офіс генпрокурора*, Радіо свобода, <https://www.radiosvoboda.org>, 14.09.2022 (01.02.2025).

¹⁸ К. Міхалевська, *Окуповані: Куп'янськ. Життя під загрозою нової окупації*, LB.UA, <https://lb.ua>, 26.01.2024 (7.12.2024).

¹⁹ *Настоятель храму на Харківщині благословляв окупантів, а потім утік до Росії*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 4.04.2023 (30.03.2025).

²⁰ *Священник із храму на півночі Харківської області втік після підтримки „руського миру”*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 27.06.2023 (30.03.2025).

Opór wobec okupacji

Zdecydowana większość ludności okupowanych terenów obwodu charkowskiego nie zgodziła się jednak na okupację. Część uciekała się do biernego lub czynnego oporu, na co Rosjanie odpowiadali terrorem. W pierwszych dniach okupacji dochodziło do zmasowanych akcji oporu cywilnego. 1 marca 2022 roku około tysiąca mieszkańców Kupiańska wzięło udział w pokojowym wiece przeciwko armii rosyjskiej, która zdobyła już miasto. Organizatorem był Mykoła Maslij, radny miejski i weteran operacji antyterrorystycznej na Donbasie. 26 lutego 2022 roku opublikował on apel do mieszkańców Kupiańska: „Nie martwcie się, nie panikujcie. Pamiętajcie, chroniliśmy was i będziemy was chronić w dalszym ciągu. My, ochotnicy z 2014 roku, nie po to przeszliśmy tę trudną drogę, aby nasze miasto zostało zajęte przez orki”. 1 marca wieczorem działacz ten został porwany, a jego los wciąż nie jest znany²¹. Jego bliscy i obrońcy praw człowieka próbują poznać jego los, złożyli pozew przeciwko Rosji do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ten sam los spotkał blogera Serhija Strojewa. Po rozpoczęciu okupacji rosyjskiej we wsi Kiwszariwka koło Kupiańska brał udział w społecznej inicjatywie *Antimarauder* (jej członkowie dzień i noc na zmianę chronili opuszczone domy przed grabieżą). 1 marca Strojew nagrał na wideo wiec w Kupiańsku, a 28 kwietnia funkcjonariusze FSB schwytali go w pobliżu jego własnego domu i zabrali, jak powiedziano jego matce, „do Biełgorodu na reedukację”. Nic nie wiadomo o losach Strojewa i uważa się go za zaginionego²².

Te i wiele innych przykładów terroru okupanta nie złamały woli oporu Ukraińców. Pomimo ciągłej groźby represji w większości osad zgłaszali się działacze, którzy – ryzykując swoje życie – znajdowali sposoby na przekazywanie ukraińskim oddziałom i służbom specjalnym ważnych informacji o wrogu, dopuszczali się aktów sabotażu, uszkadzali sprzęt wroga itp. W rzeczywistości problem ruchu oporu na terytoriach okupowanych jest na tyle złożony i ważny, że – naszym zdaniem – zasługuje na osobne opracowanie. Dla ilustracji podamy tylko jeden przykład. Olena i Wiaczesław Kuzmenkowie, mieszkańcy wsi Pisky-Radkiwskie w obwodzie iziumskim, za pomocą ukrytych telefonów komórkowych nawiązali kontakt z Siłami Zbrojnymi Ukrainy i przekazali informacje o współrzędnych obiektów wroga. Wiaczesław dopuszczał

²¹ Справу про викрадення загарбниками депутата-ветерана з Куп'янська розгляне ЄСПЛ, Укрінформ, <https://www.ukrinform.ua>, 9.06.2023 (11.12.2024).

²² „Вивезли до Белгорода на "перевиховання"”: викраденого під Куп'янськом блогера Сергія Строева другий рік шукає родина, ZMINA, <https://zmina.info>, 3.11.2023 (11.12.2024).

się także aktów sabotażu – m.in. wrzucał watę do zbiorników paliwa rosyjskich samochodów. Choć ich działalność nie została zdemaskowana przez wroga, Wiaczesław został brutalnie pobity za swoje proukraińskie poglądy, których nie ukrywał. W wyniku skutków pobicia w dniu 24 grudnia 2022 roku (czyli już po wyzwoleniu wsi) zmarł²³.

Ważnym elementem oporu wobec okupacji był ruch partyzancki. Jednak informacje na temat tego ruchu w obwodzie charkowskim są znacznie skromniejsze niż na południu Ukrainy. Donoszono o działalności partyzantów w tymczasowo okupowanym Kupiańsku, którzy rozpowszechniali ulotki z patriotycznymi hasłami: „Kupiańsk, trzymaj się, Siły Zbrojne Ukrainy wkrótce przyjdą!”, „Okupanci zostaną ukarani! Nic nie zostało zapomniane, nic nie zostało wybaczone!”, „Śmierć zdrajcom, śmierć okupantom, Kupiańsk to Ukraina!”²⁴. Najbardziej spójne i systematyczne informacje dotyczące ruchu partyzanckiego związane są z miastem Dergacze, położonym na północ od Charkowa. Jego burmistrz, Wiaczesław Zadorenko, już 24 lutego, czyli pierwszego dnia pełnoskalowej inwazji wojsk rosyjskich na Ukrainę, utworzył oddział partyzancki z miejscowej ludności. W jego skład weszło 15 ochotników, w tym byli uczestnicy operacji antyterrorystycznej na Donbasie. Oddział wykonywał zadania na terenach obwodu charkowskiego okupowanych przez wojska rosyjskie. Partyzanci prowadzili działania rozpoznawcze w okupowanych miejscowościach, przebierając się za bezdomnych, aby nie narażać się na niebezpieczeństwo ze strony rosyjskich okupantów. Innym zadaniem realizowanym przez partyzantów była ewakuacja ludności z okupowanych terenów. Partyzanci z Dergacze jako pierwsi weszli do miasteczka Kozacza Łopań 11 września 2022 roku, podczas Słobożańskiej Ofensywy Sił Zbrojnych Ukrainy. W Kozacznej Łopani Rosjanie przetrzymywali w niewoli matkę przywódcy dergaczowskiego oddziału partyzanckiego, Wiaczesława Zadorenki²⁵.

Skutki okupacji

W wyniku Słobożańskiej Operacji Ofensywnej przeprowadzonej we wrześniu 2022 roku terytorium obwodu charkowskiego zostało niemal całkowicie wyzwolone. Konsekwencje tej operacji nie ograniczały się do

²³ В. Побережний, *Як Піски-Радьківські чинили опір окупації*, Ukraïner, <https://www.ukraïner.net>, 8.03.2023 (11.12.2024).

²⁴ А. Рязанцева, *Пропаганда РФ та тиск на бюджетників: як живуть окуповані Куп'янськ та Балаклія на Харківщині*, Суспільне Харків, <https://susplne.media>, 12.07.2022 (30.01.2025).

²⁵ Н. Олешко, *op.cit.*, С. 653.

aspektów czysto militarnych i strategicznych. Niemniej ważne, a może nawet ważniejsze były aspekty humanitarne – wyzwolenie dziesiątek tysięcy cywilów spod surowego rosyjskiego reżimu okupacyjnego. Niemal w każdym wyzwolonym mieście i wsi odnaleziono pochówki ludności cywilnej i jeńców wojennych torturowanych przez Rosjan. W lesie koło Iziumu wojsko ukraińskie znalazło 447 pochówków (425 cywilów – 215 kobiet, 194 mężczyzn, 5 dzieci, 11 osób, których płci nie udało się ustalić; 22 żołnierzy). Po rozpoczęciu ekshumacji okazało się, że większość zmarłych nosiła ślady gwałtownej śmierci, a 30 miało ślady tortur²⁶. W tym lesie Rosjanie naprędce utworzyli cmentarz, na którym chowano głównie ludność cywilną, która zginęła w wyniku zdobycia miasta i była represjonowana w ciągu okupacji. Ofiarami były całe rodziny, w tym dzieci, a niektórym zmarłym związano ręce, co wskazywało na egzekucję. Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski porównał znalezisko w Iziumie z masakrą w Buczu i masowymi mordami ludności cywilnej w Mariupolu. W samym Iziumie przez ponad pół roku okupacji Rosjanie zamordowali ponad tysiąc cywilów i zniszczyli większość infrastruktury miasta. Przed okupacją w Iziumie mieszkało około 46 000 osób, a po wyzwoleniu pozostało ich niecałe 20 000²⁷. Zgodnie z informacją Ministra Spraw Wewnętrznych Ukrainy Denysa Monastyrskiego, według stanu na dzień 29 października 2022 roku, w obwodzie charkowskim odnaleziono 765 zabitych w czasie okupacji, spośród których zidentyfikowano jedynie 453 osoby²⁸. Straty w infrastrukturze były ogromne – zniszczonych zostało ponad 30 000 obiektów, zarówno bloków mieszkaniowych, jak i prywatnych gospodarstw domowych. Zniszczeniu uległy linie energetyczne, gazociągi, wodociągi i kanalizacja. Na przykład w Kupiańsku zniszczono 60% budynków, przestały działać wszystkie duże przedsiębiorstwa przemysłowe²⁹.

Ofensywa ukraińska pokrzyżowała także agresorowi plany włączenia obwodu charkowskiego do Federacji Rosyjskiej. Pomysł wykonania „referendów” na terytoriach okupowanych został przekazany do mediów informacyjnych przez kolaborantów i Rosjan bodajże w lipcu 2022 roku. Do tych „referendów” prowadzono dość intensywne przygotowania, rosyjscy technolodzy polityczni pracowali w obwodach donieckim, ługańskim, zaporoskim, chersońskim i charkowskim (oczy-

²⁶ І. Балачук, *В Ізюмі закінчили екзумацію – підняли 447 тіл, серед них багато жінок, є діти*, Українська правда, <https://www.pravda.com.ua>, 23.09.2022 (1.12.2024).

²⁷ *Рік тому Збройні Сили України звільнили Ізюм, Християни для України*, <https://c4u.org.ua>, 10.09.2023 (1.12.2024).

²⁸ Т. Зарембо, *У Харківській області знайшли тіла понад 760 загиблих під час окупації*, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua>, 29.10.2022 (1.12.2024).

²⁹ К. Міхалевська, *op.cit.*

wiście w ich okupowanych częściach). Jednak 11 września pojawiły się doniesienia, że władze rosyjskie „zaprzestały” przeprowadzania „referendów”, a jako przyczynę podano bezpośrednio udaną ofensywę ukraińską w obwodzie charkowskim³⁰. W dniach 23–27 września 2022 roku te „referenda” jednak odbyły się, ale tylko na okupowanych terenach obwodów donieckiego, ługańskiego, zaporoskiego i chersońskiego. W niewielkiej części obwodu charkowskiego, która nadal pozostawała pod kontrolą Rosjan, nawet rosyjscy propagandyści nie odważyli się zorganizować takiego wydarzenia.

Zakończenie

Okupacja niektórych rejonów obwodu charkowskiego w 2022 roku doprowadziła do olbrzymich strat wśród ludności oraz rujnowania infrastruktury. Jednak okupantom rosyjskim nie udało się osiągnąć postawionych celów. Wbrew oczekiwaniu Rosjan chęć do kolaboracji ze strony miejscowej ludności nie była powszechna, a opór okazywano w różnych formach. Zacytujemy rosyjskiego naukowca wojskowego, który na początku 2023 roku szczerze napisał: „dostępne dane dotyczące oceny sytuacji militarnej i politycznej na Ukrainie nie w pełni odpowiadały rzeczywistości. Lokalni mieszkańcy obwodów rosyjskojęzycznych zamiast kwiatów, jak się spodziewaliśmy, stawiali sprzeciw obywatelski tyłowym kolumnom naszych wojsk [...] informacje o stanie moralnym i psychicznym personelu sił zbrojnych Ukrainy okazały się błędne. Nie spełniły się oczekiwania co do ich nieprzygotowania do zbrojnego oporu i chęci do masowej kapitulacji”³¹.

Przedstawione opracowanie to tylko próba zasygnalizowania problemu. Każda z podjętych kwestii (działalność władz okupacyjnych, kolaboracja i kolaboranci, sprzeciw obywatelski, sprzeciw zbrojny i in.) wymaga dalszego, pogłębionego badania.

Bibliografia

Балачук І., *В Ізюмі закінчили ексгумацію – підняли 447 тіл, серед них багато жінок, є діти*, Українська правда, <https://www.pravda.com.ua>, 23.09.2022 (1.12.2024).

³⁰ А. Перцев А. *Кремль «поставил на стоп» референдумы о «присоединении» оккупированных территорий к России, утверждают источники «Медузы»*, Медуза, <https://meduza.io>, 11.09.2022 (30.11.2024).

³¹ О.Г. Тукмаков, *Основные направления совершенствования военно-политической работы при подготовке операций*, „Военная мысль”, 2023. № 2. С. 47–48.

- „Вивезли до Белгорода на "перевиховання"”: викраденого під Куп'янськом блогера Сергія Стросєва другий рік шукає родина, ZMINA, <https://zmina.info>, 3.11.2023 (11.12.2024).
- Вкрадене українське зерно: фірми, схеми та механізм санкцій, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 18.04.2023 (22.11.2024)
- Воробей О., «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне повсякдення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 5.
- Зарембо Т., У Харківській області знайшли тіла понад 760 загиблих під час окупації, РБК-Україна, <https://www.rbc.ua>, 29.10.2022 (1.12.2024).
- Засідання колаборантів в Куп'янську: стали відомі учасники заходу, Харківський антикорупційний центр, <https://anticor-kharkiv.org>, 8.06.2022 (19.10.2024).
- Литвин К., «...цеглинка – то вже будується храм»: Досвід виживання жителів с. Лукашівка під час російської окупації (інтерв'ю записала та підготувала до друку К. Литвин), „Український історичний журнал”, 2024, Ч. 6.
- Міхалевська К., Окуповані: Куп'янськ. Життя під загрозою нової окупації, LB.UA, <https://lb.ua>, 26.01.2024 (7.12.2024).
- Настоятель храму на Харківщині благословляв окупантів, а потім утік до Росії, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 4.04.2023 (30.03.2025).
- Новик П., Як харківські колаборанти зафільмували свою брехню та показали нових посіпак, Медіаграмотність у регіонах України, <https://milukraine.net>, 19.06.2023 (22.11.2024).
- Окупанти призначили колишнього міліціонера головним в Ізюмі, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 25.04.2022 (16.10.2024).
- Олешко Н., Український рух опору на Харківщині у повномасштабній російсько-українській війні 2022 року, „Актуальні питання у сучасній науці”, 2023, Ч. 6.
- Павленко О., Гауляйтери Харківської області: хто і як зрадив Україну, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 1.02.2022 (16.10.2024).
- Павленко О., Нові гауляйтери Харківської області. Як змінюється влада на окупованих територіях, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 8.07.2022 (16.10.2024).
- Панкова А., «Невже ви не батьки?! Невже ви не сини?! Чи в вас дітей нема?!»: Повсякдення і трагізм окупації с. Золотинка на Чернігівщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку А. Панкова), „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 6.
- Перцев А., Кремль «поставив на стоп» референдуми о «присоединении» оккупированных территорий к России, утверждают источники «Медузы», Медуза, <https://meduza.io>, 11.09.2022 (30.11.2024).
- Побережний В., Як Піски-Радківські чинили опір окупації, Ukraïner, <https://www.ukraïner.net>, 8.03.2023 (11.12.2024).
- Резникова Е., Кто руководит оккупированными территориями Украины, Проект, <https://www.proekt.media>, 29.09.2022 (16.10.2024).
- Рік тому Збройні Сили України звільнили Ізюм, Християни для України, <https://с4u.org.ua>, 10.09.2023 (1.12.2024).
- Російських вчителів не затримували на деокупованих територіях Харківщини – Офіс генпрокурора, Радіо свобода, <https://www.radiosvoboda.org>, 14.09.2022 (1.02.2025).
- Рязанцева А., Пропаганда РФ та тиск на бюджетників: як живуть окуповані Куп'янськ та Балаклія на Харківщині, Суспільне Харків, <https://suspilne.media>, 12.07.2022 (30.01.2025).

- Священник із храму на півночі Харківської області втік після підтримки „руського миру”*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 27.06.2023 (30.03.2025).
- Сепаратист став заступником гауляйтера окупованої Харківщини*, Kharkiv Today, <https://2day.kh.ua>, 10.06.2022 (16.10.2024).
- Справу про викрадення загарбниками депутата-ветерана з Куп'янська розгляне ЄСПЛ*, Укрінформ, <https://www.ukrinform.ua>, 9.06.2023 (11.12.2024).
- Тукмаков О.Г., *Основные направления совершенствования военно-политической работы при подготовке операций*, „Военная мысль”, 2023. № 2.
- Харук А., *Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 1.
- Харук А., *Харківська оборонна операція (24 лютого – 14 травня 2022 р.)*, „Український історичний журнал”, 2023, Ч. 5.
- Шурмакевич В., *Під час окупації впроваджувала освітні стандарти РФ: на Харківщині оголосили підозру вчителі ліцею*, Українська правда, <https://life.pravda.com.ua>, 29.01.2025 (1.02.2025).
- Що відомо про російських вчителів, яких нібито затримали на Харківщині?* BBC News Україна, <https://www.bbc.com>, 13.09.2022 (1.02.2025).

Resistance and collaboration in the Russian-Ukrainian war (on the example of Kharkov Region in 2022)

Abstract

The presented article aims to highlight the specifics of the Russian occupation of certain areas of the Kharkiv region in 2022 (from the moment of the Russian invasion, which began on February 24, until the liberation of these territories in September 2022). Through an analysis of publications in mass media and social networks, the characteristics of collaboration and resistance in the mentioned areas were examined. It was established that despite the involvement of local collaborators, the Russian occupiers did not entrust them with key positions in the occupation administration. The resistance of the local population took various forms – from acts of civil disobedience and the distribution of propaganda materials to the formation of partisan units. The study of this issue contributes to a more complete and comprehensive presentation of the course of the Russo-Ukrainian war in all its aspects.

Keywords: Russo-Ukrainian war, 2022, occupation, collaboration, resistance